

Bekymringsmelding vedrørende omorganiseringen av Finnmarkssykehuset HF og konsekvensene for SANKS - Sámi klinihkka

Hámmerfeasta/Kárášjohka, 21.11.24

Til: Styret i Finnmarkssykehuset HF, Sametinget, Helse Nord RHF og Helse- og omsorgsdepartementet (HOD), med kopi til statssekretær Nancy Charlotte Porsanger Anti (Kommunal og distriktsdepartementet) og Helsedirektoratet

Direktør Ole Hope i Finnmarkssykehuset HF er i ferd med å omorganisere helseforetaket, noe som har vekket betydelig bekymring blant overlegene ved SANKS - Sámi klinihkka og Samisk Legeforening. Disse fagmiljøene frykter at omorganiseringen vil svekke muligheten til å ivareta de forpliktelsene som ligger til grunn for SANKS' arbeid, og dermed gå utover den samiske pasientens rett til kultursensitive og tilrettelagte helsetjenester.

Overlegene og Samisk Legeforening understreker at SANKS' mandat som nasjonal kompetansetjeneste allerede er godt forankret i både nasjonal lovgivning og internasjonale konvensjoner, som Grunnloven § 108, ILO-konvensjon nr. 169 og FNs erklæring om urfolks rettigheter. De frykter at en innlemmelse av SANKS i en mer sentralisert struktur under Finnmarkssykehuset HF kan føre til at:

- SANKS mister sin autonomi, noe som er avgjørende for å utvikle og levere kultursensitive tjenester.
- Spesialisert kompetanse og forskning på samiske pasienters behov nedprioriteres til fordel for regionale hensyn.
- Behandlingsforløpene svekkes, noe som kan føre til økt risiko for «drop-out» blant samiske pasienter.

Denne bekymringen er spesielt alvorlig fordi SANKS har en kritisk rolle i å sikre samiske pasienters rettigheter til språk- og kulturtilpassede tjenester, som fastsatt i pasientrettighetsloven § 3-5 og sameloven § 3-5. Samtidig har Sametinget tidligere påpekt at dagens organisering av SANKS allerede ikke oppfyller samenes rett til selvbestemmelse i utforming og planlegging av egne helsetjenester.

Omorganiseringen kan derfor komme i konflikt med Norges juridiske forpliktelser, som ILO-konvensjonen nr. 169 art. 25, som slår fast at utforming og gjennomføring

av helsetjenester for urfolk skal skje under urfolks eget ansvar og kontroll. Dersom SANKS mister sin selvstendige rolle, vil dette kunne undergrave arbeidet med å sikre samiske pasienters rettigheter, både på lokalt og nasjonalt nivå.

Overlegene ved SANKS og Samisk Legeforening oppfordrer derfor til at SANKS holdes utenfor omorganiseringen, slik at deres mandat som nasjonal kompetansetjeneste kan videreføres i tråd med de forpliktelsene Norge allerede har forpliktet seg til å oppfylle.

Argumentet for at SANKS - Sámi klinihkka bør holdes utenfor den foreslåtte omorganiseringen i Finnmarkssykehuset HF er godt fundamentert i behovet for å ivareta det samiske perspektivet og sikre at samiske pasienter mottar kultursensitiv behandling og oppfølging. Dette perspektivet understøttes av SANKS' unike status som nasjonal kompetansetjeneste, noe som pålegger dem et ansvar for spesialisert kunnskapsutvikling, forskning og fagutvikling rettet mot samiske pasienters behov innen psykisk helsevern og rusbehandling. I tillegg gir både nasjonale lover og internasjonale konvensjoner Norge har sluttet seg til klare føringer for hvordan samiske rettigheter skal ivaretas, også innen helsetjenestene.

Her er noen hovedargumenter for hvorfor SANKS - Sámi klinihkka bør unntas fra omorganiseringen:

1. Unikt nasjonalt mandat

SANKS - Sámi klinihkka ble godkjent som nasjonal kompetansetjeneste i 2014, med spesifikke forskrifter som legger vekt på å bygge opp og formidle kompetanse om samiske pasienters særlige behov. Dette mandatet er av nasjonal betydning og går utover de regionale eller lokale behovene som Finnmarkssykehuset HF ellers fokuserer på. Kompetansetjenestens oppgaver er bredere enn en ordinær klinikk og inkluderer forskning, undervisning og nettverksbygging som sikrer at kultursensitiv kompetanse kan bygges opp og vedlikeholdes på nasjonalt nivå.

Dette mandatet er i tråd med Norges grunnlov § 108, som pålegger staten et ansvar for å sikre at det samiske folk kan utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Videre understøttes det av ILO-konvensjonen nr. 169 art. 25, som slår fast at urfolk har rett til adekvate helsetjenester som tar hensyn til deres særegne sosiale, økonomiske og kulturelle forhold.

2. Kultursensitiv diagnostikk og behandling

SANKS - Sámi klinihkka har en viktig rolle i å tilrettelegge behandlingsforløp som tar hensyn til samisk språk, kultur og tradisjoner, noe som er avgjørende for samiske pasienters trygghet og tilknytning til helsetjenestene. En omorganisering som integrerer SANKS i en sentralisert ledelse på tvers av fagområdene kan risikere å svekke dette spesialiserte arbeidet ved at SANKS ikke lenger har full autonomi til å tilpasse tjenestene til samiske pasienters unike behov.

Denne oppgaven er i samsvar med pasientrettighetsloven § 3-5, som fastslår at pasienter har rett til tilpasset informasjon ut fra sitt språk og sin kultur. I tillegg forplikter sameloven § 3-5 helsemyndighetene til å sikre at helsetjenester til den samiske befolkningen er tilgjengelige og tilpasset samiske behov.

3. Forebygging av “drop-out”

Kompetansetjenestens mål om å redusere «drop-out» blant samiske pasienter er av stor betydning. Erfaringer viser at samiske pasienter kan være mer utsatt for å falle fra behandling hvis de ikke føler seg kulturelt forstått eller får tilpasset behandling. For å sikre pasientsikkerhet og kvalitet er det nødvendig at SANKS forblir en selvstendig enhet som kan fortsette å utvikle og levere kultursensitive tjenester.

Dette er også i tråd med FNs erklæring om urfolks rettigheter (2007), som slår fast i artikkel 24 at urfolk har rett til tilgang til helsetjenester uten diskriminering, og at slike tjenester skal være kulturelt sensitive og basert på urfolks egne behov og prioriteringer.

4. Forskning og kompetanseoverføring

Som kompetansesenter har SANKS ansvar for forskning og fagutvikling samt å bygge opp kompetanse blant helsepersonell på tvers av alle helseregioner. Å inkludere SANKS i en generell, regional omorganisering kan føre til at forsknings- og utviklingsarbeidet deres ikke får den prioriteten og autonomien som trengs for å utvikle spesialiserte tjenester for samiske pasienter. Uten denne selvstendige rollen kan kompetanseoverføring til andre helseregioner også bli svekket, noe som kan undergrave det langsiktige målet om å bygge opp et nettverk av kultursensitive tjenester på nasjonalt nivå.

Helseforetaksloven § 35, tredje ledd understreker helseforetakenes ansvar for å legge til rette for nasjonale kompetansetjenester. Dette lovverket gir et juridisk

grunnlag for at SANKS' spesialiserte oppgaver skal ivaretas og prioriteres uavhengig av regionale hensyn.

5. Politisk og juridisk hensyn

Et departementsoppnevnt utvalg vurderer allerede hvordan samiske spesialisthelsetjenester bør organiseres for best mulig å ivareta samiske interesser. Samtidig har Sametingets plenum, i behandling av saken om organisering av SANKS - Sámi klinihkka i mars 2022, slått fast at dagens organisering av samiske spesialisthelsetjenester ikke oppfyller samenes rett til selvbestemmelse i planlegging, utforming og organisering av egne helsetjenester. Sametinget har derfor bedt Helse- og omsorgsministeren om å iverksette en prosess for å få SANKS - Sámi klinihkka underlagt Helse Nord RHF, samt at likeverdige samiske helsetjenester utredes helhetlig som neste steg.

En beslutning om å holde SANKS - Sámi klinihkka utenfor omorganiseringen vurderes til å være i tråd med ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolks rettigheter, der hovedprinsippet er urfolks rett til å bevare og videreutvikle sin egen kultur, og myndighetenes plikt til å treffe tiltak for å støtte dette arbeidet. Konvensjonen anerkjenner urfolks ønsker om og behov for kontroll over egne institusjoner, og fastsetter klare bestemmelser om urfolks rett til å bestemme selv, blant annet gjennom opprettelse av egne institusjoner til å representere seg overfor myndighetene.

Av ILO-konvensjonen nr. 169 art. 25 følger det spesifikt at utforming og gjennomføring av helsetjenester for urfolk skal skje under urfolks eget ansvar og kontroll, slik at de kan nyte godt av så høy fysisk og mental helsemessig standard som mulig. Norge ratifiserte konvensjonen i 1990, og dette prinsippet er derfor juridisk bindende.

Videre er pasientenes rettigheter hjemlet i nasjonalt lovverk:

- **Pasientrettighetsloven § 3-5** fastslår at pasienter har krav på informasjon som er tilpasset deres individuelle forutsetninger, inkludert kultur- og språkbakgrunn. I forarbeidene til loven nevnes samiske pasienter eksplisitt som en målgruppe for denne bestemmelsen.
- **Sameloven § 3-5** gir samiske pasienter utvidet rett til å bruke samisk språk i helse- og sosialsektoren. Ordlyden slår fast: «*Den som ønsker å bruke samisk*

for å ivareta egne interesser overfor lokale og regionale offentlige helse- og sosialinstitusjoner i forvaltningsområdet, har rett til å bli betjent på samisk.»

• **Helseforetaksloven § 35, tredje ledd** pålegger de regionale helseforetakene å sikre at pasienters utvidede rett til å bruke samisk språk i spesialisthelsetjenesten blir ivaretatt, i samsvar med samelovens bestemmelser.

Med bakgrunn i både internasjonale konvensjoner og nasjonalt lovverk er det klart at SANKS - Sámi klinihkka spiller en kritisk rolle i å sikre samenes rettigheter til kultursensitive helsetjenester. Enhver beslutning som svekker SANKS' selvstendige rolle vil kunne komme i konflikt med disse juridiske forpliktelsene. Derfor bør SANKS holdes utenfor omorganiseringen og gis mulighet til å fortsette sitt arbeid som en selvstendig nasjonal kompetansetjeneste.

Med vennlig hilsen,

Sámi doaktáriid searvi / Samisk Legeforening

Overlegene ved SANKS - Sámi klinihkka